

EL DR. ANTONI FORNELL I BATLLAURA (1814-1867): UN METGE DE PAGÉS ENTRE CARLINS

GUERRERO i SALA, Lluís
PUJOL i ROS, Joan

Introducció

En la Catalunya central dins la comarca del Solsonès, hi ha el municipi de Navès. Aquest municipi es va formar en la segona meitat del segle XIX per l'agregació dels antics termes de Navès i el de Castelló i Busa. Ambdós van dependre del corregiment de Cervera fins el 1833. Castelló integrava la part més septentrional i muntanyosa d'aquest territori.

En aquesta zona, entre el cingle de la Creu de la serra de Busa i l'antiga parròquia de la Selva, que ja surt esmentada en la polèmica acta de consagració de Santa Maria d'Urgell, hi ha la solitària masia del Fornell, situada a 940 metres sobre el nivell del mar, entre feixes de conreu esglaonades i un gran bosc d'estatge subalpí, entre la rasa del Fornell i Coll d'Ordigues.

La fàbrica de la casa és en la seva major part dels segles XVII i XVIII, malgrat estar documentada en ple segle XIII. Té al seu redós una petita capella coetània, datada l'any 1690, dedicada a Sant Antoni, amb un petit altar barroc amb les imatges de Sant Antoni, del Roser i de Sant Francesc. Aquests fets ens expliquen el nom i primer cognom del metge que biografiem, fill d'aquest mas d'un rerepaís rost i recòndit que ha servit d'amagatall i refugi al llarg de tota la història.

L'Arxiu Diocesà de Solsona conté un quadern escrit per mossèn Josep Armengou i Santacreu, rector de la Selva i oncle del conegut capellà berguedà Josep Armengou i Feliu, on descriu el territori de la seva parròquia, i parla del Fornell. Allà diu en una nota de l'any 1913 que l'amo, en Joan Fornell, nebot del metge que biografiem, era oriünd de la Selva, però ja havia fet el pas de deixar d'habitar la casa pairal, i fruit de l'èxode vivia i era veí legal de Barcelona, i el contacte amb el Fornell era mitjançant el seu administrador, en Josep Santaaulalia, que li gestionava la producció i

els rèdits de la masia i de les grans finques immediates que posseïa amb el Fornell, es a dir, Caelles, Sant Eudes, la Vila, Vilacireres i l'Esclusa.¹

Aquesta va ser la fi real de la nissaga dels Fornell, i de la seva dilució en la nova Catalunya metropolitana.

Esbós biogràfic

Antoni Fornell i Batllaura va néixer a la parròquia de la Selva, a l'antic municipi de Castelló i Busa, avui de Navès (Solsonès), el dia 15 de febrer de 1814.²

Fill de Joan Fornell i Espunya, pagès i de Maria Batllaura i Terrés. Fou batejat privadament per Maria Riba i Fígols. Això ens fa pensar que molt probablement, hi va haver dificultats en el moment del part.

Els seus avis paterns eren Marià Fornell i Maria Espunya, de la parròquia de Sant Climent de la Selva, i els materns, Isidor Batllaura, pagès i Antonia Terrés, de la parròquia de Santa Maria d'Olvan (Berguedà).

Sabem que l'any 1830, era Batxiller en Filosofia. Durant aquest mateix any, va matricular-se al Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona, on hi cursà estudis. Batxiller en Medicina i Cirurgia l'any 1836.³ Al mes de novembre de 1837, s'examinà de Revàlida. Concretament, el dia 18 de novembre de 1837, davant del tribunal format pels tres catedràtics examinadors.

De seguida va començar a exercir de metge a l'hospital de sang carlí de la Vall d'Ora, a la masia del Pujol, molt propera del mas Fornell, lloc on havia nascut. Com a metge de l'hospital hi deuria passar els primers anys de professió. Concretament, el mes de juliol de l'any 1838, Solsona va caure en mans dels liberals i els ferits i malalts que es trobaven en els diferents hospitals, van ser traslladats, en part, a la masia del Pujol de la Vall d'Ora. El trasllat es va fer el dia 20 de juliol de 1838. A partir d'aquest moment i fins al juny de 1840, aquest hospital de sang, va funcionar ininterrompudament en mans de l'exèrcit carlí i les germanes de la Caritat.⁴

Els anys que el Dr. Fornell va exercir en aquest hospital carlí, de ben segur que li van proporcionar una extraordinària experiència, que va poder utilitzar durant tots els anys d'exercici com a metge rural en aquesta vall. Per la documentació indirecta que disposem, sabem que va casar-se amb Antònia Canal.⁵

Va morir a la parròquia de la Selva (Navès) el dia 18 de novembre de l'any 1867, a l'edat de 53 anys.⁶

La font sulfurosa de Sisquer

Al segle XIX, a Catalunya, hi ha un important augment de la consciència sobre la hidroteràpia, degut segurament a l'existència d'una vida moderna, urbana, trepidant i esgotadora, que els diferents balnearis aprofiten per convertir-se en llocs privilegiats per combatre la destructiva vida urbana.⁷

Aquest fet, va tenir també clares repercussions en la formació mèdica, i la hidrologia mèdica va entrar a formar part dels plans d'estudi l'any 1857 dins la càtedra de Terapèutica i Matèria Mèdica i Art de Receptar i el 1866 s'establí que figurés en el 6è curs de la llicenciatura com ampliació de l'assignatura de Terapèutica, i de Farmacologia i de Hidrologia Mèdica.⁸ No ens ha de sorprendre, doncs, que a la Reial Acadèmia de Medicina, entre mitjans del segle XIX i principis del XX, es presentessin prop d'una trentena de treballs relacionats amb la hidrologia i les aigües termals.

Potser guiat per aquesta nova influència sobre la hidroteràpia, el Dr. Antoni Fornell, va enviar una memòria l'any 1849, a la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya, aleshores anomenada *Academia Médico Quirúrgica* de Barcelona, titulada "*Fuente sulfúrea de Sisquer en la provincia de Lérida*". Aquesta memòria consta de nou pàgines, a més a més de la coberta, manuscrita en folis, escrits per una sola cara, amb lletra molt clara i entenedora.⁹

La font d'aigües sulfuroses i ferruginoses de Sisquer, és troba situada a llevant del terme municipal de Guixers i a ponent del municipi de Castellar del Riu. Al segle XIX, Sisquer, juntament amb Montcalb i Valls formaven un sol municipi. La rasa de l'Ubach (de cal Ubach) baixa de la banda de Sisquer (Guixers), i s'uneix al braç d'aigua que neix de les fonts medicinals del *Tirlot*. El torrent resultant és un afluent per la banda dreta del de Fontanella, que a la vegada ho és per la dreta del riu Aigua de Valls.

Sisquer és una antiga parròquia anterior a l'any 1000, de la part nord del Solsonès, en el municipi de Guixés, al que s'accedeix per una pista asfaltada que surt de la carretera de Berga a Sant Llorenç de Morunys, cap a la dreta en direcció nord. L'església actual, dedicada a Sant Esteve, és dels segles XVII i XVIII, però conté interessants elements romànics.

El seu terrenat, amb masos migrats i esparsos, s'estén des de l'Aigua de Valls fins la serra del Montcalb, amb una alçada mitjana de 1.100 metres. Les seves fonts i rierols drenen pel torrent de Sisquer cap a l'aigua de Valls i el riu Cardener, i configuren petites serres i carenes amb prats i boscos subalpins i alpins. Al cap del pendent per eixent, hi ha la vall de Llinars, que pertany al municipi de Castellar del Riu, al Berguedà. En la seva capçalera, a ponent de la Casanova, a la riba del torrent de Fontanella, hi ha la font del *Tirlot*. Les seves coordenades UTM són X=392683m., Y=4665790m., i l'alçada sobre el nivell del mar és de 1.000 metres.

Actualment la font sulfurosa està situada, a l'igual que la ferruginosa que hi ha a unes quinze passes d'aquesta.

En la capçalera de la conca del Cardener hi ha més d'una font sulfurosa que pertany al mateix aquífer. Una, la del *Tirlot*, i l'altra, molt més coneguda, la font Puda, al terme de la Coma i la Pedra. Ambdues han estat utilitzades a bastament per a cures balnearies d'hidroteràpia, en especial la segona, l'ús de la qual persisteix sense decaure.

Una visió del lloc on es troba la font, ens la dona el citat mossèn Josep Armengou i Santacreu, rector de la parròquia de la Selva des de l'any 1910 fins a la seva jubilació,¹⁰ aproximadament uns setanta anys després de que el doctor Antoni Fornell presentés la seva memòria a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona. De ben segur que la parròquia de la Selva havia canviat molt poc amb el pas d'aquests anys; les tres guerres carlines van tenir un impacte molt important a la comarca del Solsonès i, això, va fer que no es produïssin canvis substancials en el terme de la parròquia de Sisquer.

Tal com ens la descriu Mn. Armengou, la font sulfurosa es troba als afores de Sisquer: "*Ben entrada la segona meitat de la propassada centúria furgaren en una aigua molt sulfurosa que es trobava arran mateix d'enfilars la pujada de Sisquer, i captaren una fonteta de riquíssima aigua sulfurosa adequada per guarir tota mena de malalties herpètiques; tant aquesta, com la que es troba a l'altre vessant de la Serra de Sisquer i de Morunys són derivacions del mateix centre hidrològic sulfurós.*

Cinc passes més amuntet hi regalima altra fontanella, l'aigua de la qual, diuen, que és ferroginosa; almenys el llot que deixa i el gust en tenen tota la semblança".¹¹

Per tant, en realitat es tracta de dues fonts diferents, molt a prop l'una de

l'altra. La memòria presentada per Antoni Fornell a l'Acadèmia de Medicina de Barcelona, només ens parla de la font sulfurosa.

Les dues fonts, les localitzem al terme de la masia de can Cabra, el propietari de les quals, les va arranjar una mica, i a més a més, va construir-hi un petit cobert, que avui ha desaparegut, amb la finalitat d'escalfar l'aigua i resguardar-s'hi la gent que hi anava a fer alguna cura.

Així doncs, ens adonem, que si bé no es tracta d'un lloc adequat com a balneari, si que hi van haver alguns intents per condicionar-ho d'una manera més habitable per part del propietari. Fins hi tot hi havia un projecte per portar l'aigua més avall i construir-hi un petit parc. Mossèn Armengou, ens ho descriu així: *"El propietari de Sorribes proposà a Ramon Cabra de portar l'aigua fins a la planella de la Teuleria, lloc més plàcid i vistós, que l'encofurnat i feréstec on s'il·lumina la font"*.¹²

Mes endavant, mossèn Armengou fa una petita reflexió, que val la pena de tenir en compte: *"Si es fes una hàbil i intensa propaganda per un metge ben acreditat (i ben pagat) a favor d'aquesta aigua tan depurativa de la sang i guaridora dels brians més rebels i tossuts, i si aquests hostals apleguessin més confort i no explotessin massa els estiuejants, aleshores Llinars esdevindria una estació estiuenca molt freqüentada"*.¹³

Malgrat tot, si bé no es va arribar a construir mai cap instal·lació adequada per aprofitar l'aigua sulfurosa i ferruginosa d'aquestes dues fonts, si que es cert, que almenys hi va haver una reflexió del que podria suposar un establiment d'aquestes característiques a la comarca, segurament tenint presents molts dels balnearis que en aquella època tenien gran prestigi a Catalunya. Potser la poca visió de futur que tenia el propietari del terreny, recelós de fer-hi una gran inversió econòmica que potser no podria recuperar, juntament amb les males comunicacions que hi havia per arribar a Sisquer, el van fer desdir de possibles intents per crear-hi un vertader centre d'hidroteràpia.

La memòria del Dr. Antoni Fornell

Com ja hem comentat, aquest treball el va enviar el Dr. Antoni Fornell i Batllaura a la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya l'any 1849, una memòria de nou pàgines amb el títol *"Fuente sulfúrea de Sisquer en la provincia de Lérida"*.

L'estudi està dividit en quatre grans blocs. Comença amb una introducció en la qual ens parla de la importància que les aigües medicinals han tingut al llarg dels temps, així com l'interès que molts metges i farmacèutics han demostrat, al llarg dels anys, per la hidroteràpia.

En la segona part, situa geogràficament l'indret on es troba la font sulfurosa de Sisquer, el nom amb que era coneguda i una descripció física de l'entorn.

A continuació, ens descriu les propietats físiques d'aquesta deu; els efectes fisiològics que, segons creu, són molt beneficiosos per a la salut de les persones i l'aspecte físic que presenta l'aigua en aquest brollador: els sediments, l'olor i en quantifica el flux.

Continua amb les anàlisis químiques de la font, fetes per Antoni Cardona, farmacèutic de Sant Llorenç de Morunys. Deixa de manifest les dificultats que representen aquestes degut a l'inconvenient que suposa portar tot l'instrumental adient a un lloc de tant difícil accés en aquella època.

Finalment, la memòria acaba descrivint els usos terapèutics que, segons el Dr. Fornell, poden oferir aquestes aigües sulfuroses per a la salut de la població i ens descriu algunes de les malalties que creu poden tractar-se.

Notes

1.- Coneixem algunes de les propietats del mas Fornell, gràcies a l'inventari que el Dr. Antoni Fornell i Batllaura va fer a la notaria de Josep Grau, de Berga, el dia 19 d'agost de 1864.

ARXIU HISTÒRIC COMARCAL DE BERGA. Districte notarial de Berga. Notaria de Berga. *Notari Grau. Volum 132. Any 1864. Pàg. 239r-242v.*

2.- Arxiu Diocesà de Solsona. Documentació del Bisbat de Solsona. Secció parròquies. *Parròquia de la Selva. Llibre de baptismes de la Selva, volum III. "Lo die quinze de febrer any de la nativitat del senyor mil vuitcens catorze: Jo Lido. Joseph Vilarrasa Pbre. Y Rector de la Parql. Iglesia de St Clement de la Selva, Bisbat de Solsona en las fons babtismals de aquella, segons rito de la Santa Mare Iglesia he suplentas ceremonias baptismals batejant antes ab baptisme privat per Maria Riba y Figols Casada de Isidoro, Anton, Joan, fill llegendim y Natural de Joan fornell Pages y de Maria fornell y Batllaura conjuges de la casa del fornell de la Parroquia de St. Clement de la Selva del sobredit Bisbat foren Padrins Isidoro Batllaura Pages casat de la Parroquia de Sta Maria de Olvan, Padrina Maria Fornell y Espynya Donzella de la Selva. Avis de part de Pare Maria fornbell Pages y Maria fornell y Espunya de la Selva, de part de Mare Isidoro Batllaura Pages y Antonia Batllaura y Terres Conjuges de Sta. Maria de Olvan tots del Bisbat de*

Solsona. *Licdo. Joseph Vilarrasa Pbre y Rector de la Selva*".

3. Arxiu General Històric de la Universitat de Barcelona. Arxiu del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona. *Llibre de matrícules de metges-cirurgians de 1828 a 1833; llibre 180. Llibre de batxillers en medicina i cirurgia de 1827 a 1846; llibre 159.*

4. MONTAÑA i BUCHACA, Daniel; PUJOL i ROS, Joan. "Els hospitals carlins al Principat de Catalunya" a *Lleves, Circumscripció i Reclutament. Aspectes socials del Carlisme*. Barcelona. Ed. Columna, S.A., 1997. Pàg. 53-55.

- GUERRERO URIARTE, Antonio. El libro de óbitos del hospital de sangre carlista de la Vall d'Alba (Navés, Solsonés). *Gimbernat. Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència*. 1991; 15: 155-164.

5. Coneixem el nom de Maria Canal, amb qui va maridar, gràcies al codicil del seu testament, signat a la parròquia de la Selva el dia 18 de novembre de 1867, el mateix dia de la mort del Dr. Antoni Fornell.

Arxiu Diocesà de Solsona. Documentació del Bisbat de Solsona. *Lligall de testaments número 33 de la Selva. "En nombre de Dios. En la parroquia de S. Clemente de la Selva a los diez y ocho días del Mes de Noviembre del año mil ocho cientos sesenta y siete; constituido yo el Rdo. Jayme Llohis. Vicario de la misma delate de Antonio Fornell, Dr. En medicina y cirugía natural y vecino de la misma acometido de enfermedad grave; pero con claro conocimiento segun declara el medico que le asiste; el Dr. Juan Llohis; junto con los testigos Francisco Calderer y el Dr. en medicina Juan Llohis; ha dicho: retifico el testamento que tengo otorgado en poder de D. José Grau, notario de la Villa de Berga y que no acordandome de los legados que en dicho testamento tengo echos a mi esposa Antonia Canal; quiero que amás de los dichos legados echos en dicho testamento a mi esposa, de nuevo en este codicilo le lego y deyo todo cuanto poseo y me pertenece. Este codicilo fue otorgado en el dia y mes y año, arriba escrito. Por no poder escribir el otorgante el Dr. Antonio Fornell y por no saber escribir Francisco Calderer testigo, de su voluntad firmo yo Jayme Llohis, Pbro.*

6. ARXIU DIOCESÀ DE SOLSONA. Documentació del Bisbat de Solsona. Secció parròquies. *Parròquia de la Selva. Llibre d'òbits de la Selva, volum VIII. "Dia diez y ocho de Noviembre del año de mil ocho cientos sesenta y siete, en esta parroquia de S. Clemente de la Selva Obispado de Solsona despues de recibido el sacramento de la Penitencia y no haber dado lugar a recibir los otros Sacramentos murio a la edad de unos cinquenta tres años Antonio Fornell Dr. en Medicina y cirugía marido de Antonia Canal natural y vecino de la Selva. El dia veinte y uno del mismo mes y año se dio sepultura eclesiastica a su cadaver en un nincho en el sementerio de la misma con la asistencia de cinco sacerdotes que celebraron misas cantadas por el descanso de su alma..."*

7. ESCUDÉ, M. M.; FITÉ, Maria. *Hidroteràpia antiga a Catalunya. El fons de la Facultat de Medicina de Barcelona*. Barcelona. Ed. Promocions i Publicacions

Universitàries, S.A, 1999. Pàg. 23.

8. *Ibidem*, pàg. 23-24.

9. Arxiu de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya. *Memòries manuscrites*. Vol. VII, núm. 157.

- CORBELLA, Jacint. *Memòries manuscrites de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*. Barcelona. Ed. Seminari Pere Mata de la Universitat de Barcelona, 1993. Pàg. 22.

- ESCUDÉ, M. M.; FITÉ, Maria. *Hidroteràpia antiga a Catalunya. El fons de la Facultat de Medicina de Barcelona... op. cit.*, pàg. 43.

10. ARMENGOU I SANTACREU, Mn. Josep. "Notes històriques i rectorologi de la parròquia de Llinars de Berga, bisbat de Solsona", a *Quaderns de l'Àmbit de Recerques del Berguedà 1*. Berga. Ed. Àmbit de Recerques del Berguedà, 1991. Pàg.92-142.

11. *Ibidem*, pàg. 95-96.

12. *Ibidem*, pàg. 96.

13. *Ibidem*, pàg. 96.

14. La "pluma" és una unitat de mesura, avui en desús, que serveix per quantificar el flux d'un líquid. A Barcelona equivalia a una producció de 25 mil·lilitres per segon.

15. Antoni Cardona i Puig, apotecari, era natural de Berga. Estava casat amb Rosa Llohís de Sant Llorenç de Morunys, on hi tenia una botiga oberta. El seu fill, Josep Cardona i Llohís, farmacèutic, natural de Sant Llorenç de Morunys, es va casar a Berga amb Paulina Pedrals i Escriu, on hi exercia la professió. Fou un personatge socialment molt conegut a la ciutat.

PUJOL i ROS, Joan. *Relacions de parentiu entre nissagues de sanitaris berguedans (Segles XVII-XIX)*. Manresa. Ed. Arxiu Històric de les Ciències de la Salut, 6 - Col·legi Oficial de Metges de Barcelona, 2003. Pàg. 72-73.

ANNEX

Fuente Sulfúrea de Sisquer en la provincia de Lérida

**Antoni Fornell i Batllaura*

M.Y.S.

Las aguas minerales han excitado en todos tiempos la curiosidad de los naturalistas, y mucho más la de los que se dedican a la ciencia de curar que han encontrado en ellas un precioso recurso contra una multitud de enfermedades. Mas si bien los efectos terapéuticos de algunas de ellas fueron apreciados desde la más remota antigüedad, el estudio de sus propiedades físico-químicas quedó muy atrasado y en descuido hasta nuestros días, en que el espíritu analítico de la época, y los asombros descubrimientos que cual refulgente antorcha nos han difundido las ciencias naturales, han venido a resolver lo que se había ocultado al genio observador de nuestros antepasados. Estas salutíferas aguas que en perennes e inagotables manantiales brotan en diferentes puntos de la superficie de nuestro globo, son un verdadero presente de la Divinidad. La naturaleza diversa de los principios que las constituyen, el grado elevado de temperatura de alguna de ellas, y la acción especial que según orden ejercen en la economía, las hacen útiles y a veces indispensables en un sin fin de nuestras dolencias rebeldes a los medios higiénicos y farmacéuticos mejor y más oportunamente administrados de modo que puede decirse son ellas el poster[ior] recurso de los médicos y la última esperanza de los enfermos.

No han faltado profesores distinguidos y farmacéuticos laboriosos que en diferentes escritos han dado a conocer las más frecuentadas y de mayor nombradía en España y en particular de nuestra Catalunya; con todo quedan ignoradas algunas de no menos maravillosos efectos que ya por lo apartado del paraje donde manan ya por encima de los que debieran dar a conocerlas y experimentarlas, corren desapercibidas e infructuosas sin beneficio alguno para la humanidad doliente por no haber una pluma que las saque del olvido en que yacen sepultadas. Una de tales, apenas conocidas de las casas de campo inmediatas y cuyos ignorado, han tenido ocasión de experimentar en alguna de sus dolencias su benéfico influjo, es la que forma el objeto de esta pequeña memoria.

Fuente sulfúrea de Sisquer: En el pueblo de Sisquer diócesis y partido judicial de Solsona, provincia de Lérida una de los que confinan con la de

Barcelona por la parte del N.E. se encuentra la fuente sulfurosa poco conocida en el país con el nombre de *font puda* del *Tirlot*. Situada en el fondo de un vallecito estrecho de un cuarto de hora en extensión que desemboca en el río conocido por Aigua de Valls, brota una pequeña fuente cerca del cauce del arroyuelo que sigue la extensión del valle. El hedor de huevos podridos que exhala y que se percibe en tiempo frío a la distancia de unos cuarenta pasos no obstante la pequeña cantidad de agua que da que apenas llega a dos plumas sin que crezca ni disminuya por lluvias ni sequías, la descubre el viajero en un paraje inculto casi intransitable y sin vestigio de camino ni vereda que conduzca directamente a ella. Sin embargo como apenas dista medio cuarto de hora del camino real que va de Berga a S. Llorens de Piteus por detrás de la montaña de Busa, sería fácil y poco costoso llegar a ella desde la casa de Masanés por un buen camino y ponerla a cubierto de los aguaceros que con frecuencia la inundan, si llegase a ser conocida y apreciada en lo que vale. Las poblaciones de alguna importancia mas inmediatas a ella son Berga a cuatro horas y S. Llorens a dos que se comunican por un regular camino real. El terreno de Sisquer es bastante frío, muy montañoso, quebrado por hondos y estrechos valles en distintas direcciones, y debajo una ligera capa de tierra muy abundante en mantillo, se encuentra gruesas masas de piedra pizarrosa dispuesta en forma laminar, siendo mas notable todavía la enorme cantidad de yeso (carbonato de cal) que constituye una gran parte los montes de dicho pueblo y del inmediato de Llinás de que se proveen con abundancia los pueblos inmediatos para los usos arquitectónicos. La capa como llevo dicho bastante superficial de tierra que cubre dichos montes es de excelente calidad; produce trigo, legumbres, maiz y patatas del mejor gusto con exceso de fécula y poco gluten que constituyen el principal alimento de los naturales. Las hierbas son finas, muy propias para el ganado lanar y vacuno que es de buena raza y el único comercio de las casas de campo. Bosques frondosos de robles que alternan con algunos pinares cubren los terrenos que no están destinados al cultivo. La caza es también abundante particularmente las liebres y perdices, no faltando algunos conejos. Las aguas son también frescas y de buena calidad. El pueblo que tendrán una dos horas de extensión se compone de la casa del cura párroco y de unas treinta casas de campo solares a excepción de la sufragánea de Moncalp donde hay seis u ocho de reunidas.

Propiedades físicas. Estas aguas, que, como dejo dicho, manan en la pequeña cantidad de unas dos plumas,¹⁴ son claras frescas bien que no tanto como la de las fuentes inmediatas no minerales; no tiene sabor especial, exhalan un olor fuerte de huevos podridos perceptible a cuarenta pasos, pesan un poco mas que las comunes y desprendes a cortos intervalos numerosas burbujas. Ennegrecen las piedras y arena donde reposan, dejando

en deposito bastante cantidad de glerina. Al tacto son untuosas, y su superficie se cubre de una pequeña o ligera película formada sin duda por la misma glerina.

Les efectos fisiológicos que producen son bien evidentes. A los pocos minutos de su ingestión en el estómago en cantidades de dos o tres vasos regulares que puede aumentarse hasta seis ó siete provocan eructos sudorosos y fétidos con ligera sensación de calor en el estómago, reanima la acción vital e imprimen cierta actividad en las funciones secretorias especialmente en la urinaria que se hace a las pocas horas muy abundante.

Propiedades químicas. Al objeto de conocer los principios elementales que entran en su composición, convenimos en trasladarnos un día a dicho punto con el laboratorio farmacéutico de S. Llorens de Piteus, D. Antonio Cardona¹⁵ que compareció con los precisos reactivos para el análisis que no pudo ser completo a causa de la falta de instrumentos y aparatos cuya conducción no nos fue fácil a un punto tan apartado. Sin embargo de no haber podido precisar las cantidades, sacamos en limpio que contiene:

Ácido sulfúrico libre o combinado
Carbonatos de cal y de magnesia
Sulfatos con las mismas bases.

Extraída una porción del lodo del fondo que es de color negruzco secado al aire y tratado con ácido sulfúrico no nos dio ninguna señal de gas hidrosulfúrico, y solo si de gas ácido carbónico efecto de la presencia del carbonato de cal.

Usos terapéuticos. La naturaleza de los principios de esta fuente la colocan sin duda en la clase de las sulfurosas y sus efectos se hacen sentir en aquellas enfermedades en que se hallan indicadas las diferentes preparaciones sulfúreas. Reducido a un corto numero de observaciones por lo poco frecuentadas que ha sido hasta ahora, me limitaré a decir que he observado su benéfico influjo en dos o tres casos de *vicio escrofuloso* bastante desarrollado, en que después de vigorizar la constitución de los pacientes ha atenuado los progresos de la enfermedad. En un caso de *tisis escrofulosa*, en el segundo periodo, en que el enfermo se hallaba casi *marasmídico* vi suspender la enfermedad sus progresos y mejorarse un tanto la constitución hasta que por una imprudencia del enfermo se hizo aguda y condujo al paciente al sepulcro en pocos días.

Así no vacilo en afirmar podría obtener ventajosos resultados de su

administración en varias de las enfermedades de pecho singularmente en los primeros periodos de las *tisis escrufulosas* y en los resultantes de un *vicio psorico o herpetico retropulso*. No he tenido ocasión de apreciar sus efectos en las diferentes enfermedades de la piel; pero la analogía no me permite dudar de su eficaz influjo en la mayor parte de ellas. No me detendré mas en esta parte: espero que nuevos casos robustezcan sus convicciones y que sus saludables efectos la hagan mas frecuentada de lo que lo ha sido hasta el día.

Tal es M.Y. Sor. El pequeño bosquejo que me atrevo a someter a la sabia consideración de esta Academia. El solo deseo de ser útil a la humanidad, y la obligación de todo profesor de contribuir a tan santo fin me han implicitado a trazar estos toscos y desaliñados renglones en los que descubriendo tan solamente V. S. el buen celo que me ha movido, me prometo no les negará una benévola acogida.

Castelló y Busa y octubre de 1849
Antonio Fornell Medico Cirujano

A la M. Y. Academia Medico quirúrgica de Barcelona

deseario de contribuir a tan santo fin, me hean
complicado a trazar estos tomos y desatinados renglo-
nes en los que descubriendo tan solamente V. S.
el buen celo que me ha movido, me prometo no
les negara una benévola acogida.

Castelló y Buitos 17 octubre de 1849.

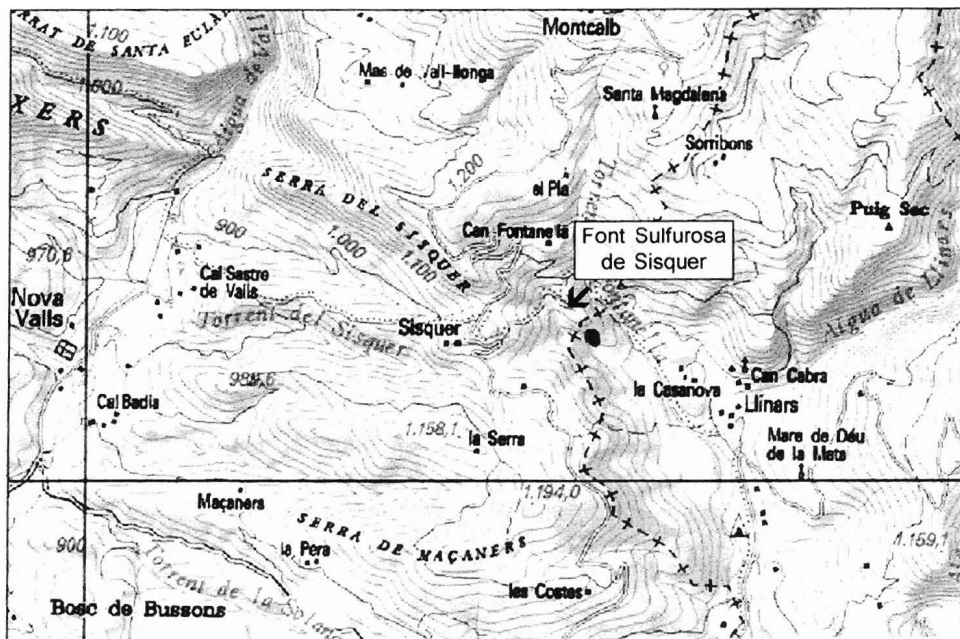
(Antonio Fornell) Medico Cirujano

A la M. Y. Academia medico quirurgica de
Barcelona.

Última pàgina de la memòria presentada per Antoni Fornell i Batllaura
sobre la font sufurosa de Sisquer.
(Arxiu Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya)

Aiguamoll format per les fonts del Tiriot en l'actualitat.

*Situació de la font sulfurosa i ferruginosa de Sisquer, prop de la Casanova.
(Institut Cartogràfic de Catalunya)*